

λεια, με βάση τον οποίο οι κρατικές επιχειρήσεις εγγράφονται ως μετοχικό κεφάλαιο των κοινοφελών επιχειρήσεων), που προσαύξησαν το δημόσιο χρέος, και αυτές δεν έχουν γίνει για λόγους κοινωνικής πολιτικής, αλλά για να τις καταστήσουν λει-

τουργικές και ικανές να ανταποκρίνονται στις ανάγκες λειτουργίας των καπιταλιστικών επιχειρήσεων και της αγοράς (λ.χ. διάθεση οικονομικού ρεύματος από τη ΔΕΗ στη βιομηχανία).

Γιώργος Γρόλλιος - Γιάννης Κάσκαρης Ένα συνέδριο για το μαρξισμό στο «νέο κόσμο»

Αν και η ανάλυση των συνθηκών παραγωγής και κυριαρχίας των ψευδαισθήσεων περί της καταθλιπτικής-απόλυτης ισχύος του θριαμβεύοντος καπιταλισμού, ο οποίος εξουδετέρωσε τους αντιπάλους του θέτοντας οριστικά τέρατα στις στρατηγικές για την ανατρεπτική υπέρβασή του μετά το 1989, ανήκουν πλέον στη δικαιοδοσία των μελετητών της ιστορίας των κοινωνικοπολιτικών και των ιδεολογικών φαινομένων, είναι βέβαιο ότι η πραγματοποίηση ενός Συνεδρίου στις Η.Π.Α. με θέμα το σύγχρονο μαρξισμό αποτελεί σημαντικό γεγονός. Σημαντικό, στο βαθμό που στην Ευρώπη η βορειοαμερικανική κοινωνία θεωρείται τουλάχιστον «εχθρικός τόπος» για την ανάπτυξη της μαρξιστικής θεωρίας, ιδιαίτερα μετά τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Κατά τη γνώμη μας, η διάδοση αυτής της θεώρησης δεν είναι αποκλειστικά αποτέλεσμα του αρνητικού για τις δυνάμεις της εργασίας συσχετισμού έναντι των δυνάμεων του κεφαλαίου σε κάθε επίπεδο (κοινωνικό, πολιτικό, ιδεολογικό). Είναι, επίσης, προϊόν μιας ορισμέ-

νης αναδίπλωσης του διεθνιστικού πνεύματος των μαρξιστών στην Ευρώπη, η οποία συνδέεται με την επιρροή του ευρωκεντρισμού στα κινήματα των εργαζομένων, τη νεολαία και τη διάνοηση. Ευρωκεντρισμού, ο οποίος θεμελιώνεται στον ανταγωνισμό των κυρίαρχων κοινωνικών τάξεων των Η.Π.Α., της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ιαπωνίας και επιχειρεί να ηγεμονεύσει προβάλλοντας μια υπεροπτική θεώρηση του «νέου κόσμου», με την «ασήμαντη» πολιτισμική του παράδοση.

Μ' αυτή την έννοια, η κριτική αποτίμηση του Συνεδρίου που οργάνωσε το περιοδικό *Rethinking Marxism*¹ στο Πανεπιστήμιο της Μασαχουσέτης (University of Massachusetts, Amherst), στις 5-8 Δεκεμβρίου 1996, με θέμα «Πολιτικές και γλώσσες του σύγχρονου μαρξισμού», έχει μια ιδιαίτερη σημασία. Πολύ περισσότερο όταν συνυπολογιστεί ότι η επιτυχία του Συνεδρίου, τόσο από την άποψη των συμμετοχών, όσο και από την άποψη του εύρους της θεματολογίας του, ξεπέρασε τις προβλέψεις των οργανωτών. Στο τετράημερο των εργασιών

του Συνεδρίου παρουσιάστηκαν 194 ανακοινώσεις, διοργανώθηκαν 29 στρογγυλά τραπέζια και πολλές παράλληλες εκδηλώσεις (κινηματογραφικές προβολές και video, εκθέσεις βιβλίου). Περίπου 800 σύνεδροι παρακολούθησαν τις (τέσσερις) πλήρεις απογευματινές συνεδρίες και δε στερείται ασφαλώς αξίας το γεγονός ότι πολλοί απ' αυτούς διάβηκαν τον Ατλαντικό και τον Ειρηνικό για να φτάσουν στην πολιτεία της Μασαχουσέτης, εκπροσωπώντας όλες τις Ηπείρους και μεγάλο αριθμό κρατών (από την Ελλάδα υπήρξαν πέντε συμμετοχές).

Τα παραπάνω, ενισχύουν τις ενδείξεις για τη στροφή τμημάτων της διανοήσης προς το μαρξισμό στη σημερινή συγκυρία. Στις Η.Π.Α. η στροφή αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον εξαιτίας των ποιοτικών της χαρακτηριστικών, τα οποία είναι σε σημαντικό βαθμό διαφορετικά από τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά, όπως τα τελευταία παρουσιάστηκαν σε προηγούμενο τεύχος της *Ουτοπίας*².

Αν και είναι αδύνατο να καταγραφούν με ακρίβεια οι διαστάσεις, το βάθος και οι προσανατολισμοί των συζητήσεων που έγιναν στο Συνέδριο της Μασαχουσέτης στα πλαίσια ενός σύντομου σημειώματος, οι κύριες θεματικές ενότητες όπου επικεντρώθηκαν η διερεύνηση και ο προβληματισμός ήταν: α) η πολιτική οικονομία και οι κοινωνικές αλλαγές (παγκοσμιοποίηση, μετασχηματισμοί στην εργασία και στη συγκρότηση των κοινωνικών τάξεων), β) οι θεωρητικές επεξεργασίες επιγόνων του Μαρξ (κυρίως του Α. Γκράμσι και του Λ. Αλτουσέρ), γ) οι «μετά»-θεωρήσεις (μεταμοντέρνο, μεταδομισμός, μεταβιομηχανική κοινωνία), δ) οι πολιτισμικές σπουδές (αισθητική, γλώσσα, λογοτεχνική κριτική, πλουραλισμός και πολυπολιτισμικές προσεγγίσεις) και ε) τα

κινήματα των γυναικών, των εθνικών και φυλετικών μειονοτήτων, καθώς και της οικο-πολιτικής.

Ιδιαίτερο βάρος δόθηκε στο ζήτημα της σχέσης ανάμεσα στη γνώση, την επιστήμη και την ιδεολογία. Μπορούμε να πούμε ότι η σχέση αυτή εξετάστηκε πολύπλευρα, στα πλαίσια των διαπλοκών της με τα προβλήματα των μεταβολών στην εργασία, στις κοινωνικές τάξεις, στα κοινωνικά κινήματα και, κυρίως, στις μορφές της κοινωνικής-πολιτικής εξουσίας, διαποτίζοντας ως θεωρητικό ζήτημα καθεμιά από τις προαναφερθείσες θεματικές ενότητες του Συνεδρίου.

Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις τούτη η καταρχήν γόνιμη προσέγγιση περιοριζόταν σε μια στενή επιστημολογική αναζήτηση, διεξαγόμενη με όρους που η σχέση τους με το μαρξισμό είναι τουλάχιστον αμφιλεγόμενη. Στο σημείο αυτό είναι κρίσιμη μια παρατήρηση από θεωρητική άποψη: δυστυχώς, στις Η.Π.Α. η θεωρητική παράδοση του μαρξισμού προσλαμβάνεται σε σημαντικό βαθμό επιλεκτικά και με έμμεσες βιβλιογραφικές αναφορές (δεν είναι τυχαίο ότι τα έργα του Αντόνιο Γκράμσι, τον οποίο επικαλούνται και αξιοποιούν στα κείμενά τους πολλοί Αμερικανοί διανοούμενοι, μόλις πρόσφατα εκδόθηκαν σε ολοκληρωμένη μορφή³ στις Η.Π.Α.). Αλλά οι θεωρητικές δυσκολίες συνδέονται με τις πολιτικές. Κατά τη γνώμη μας ο εγκλεισμός του προβληματισμού για τη σχέση γνώσης - επιστήμης - ιδεολογίας ως καθοριστικού θεωρητικού προβλήματος σε στενά επιστημολογικά όρια σχετικιστικών αντιλήψεων, όπως αυτές αλληλοδιαπλέκονται με παραλλαγές του μεταμοντέρνου, είναι, σε τελική ανάλυση, αποτέλεσμα της πολιτικής συγκυρίας.

Παρά το γεγονός ότι η κοινωνία των Η.Π.Α. δεν είναι τόσο «αγόνη» από κοινωνικούς αγώνες όσο θέλουν να την παρου-

σιάζουν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας (στη διάρκεια των ημερών διεξαγωγής του συνεδρίου ήταν έντονος ο απόηχος της απεργίας όλων των εργαζομένων του Πανεπιστημίου του Yale) και παρά τα αναρριπίσματα αισιοδοξίας που γέννησε η αντίσταση των Ζαπατίστας στο Μεξικό και των εργαζομένων στην Ευρώπη (ιδιαίτερα στην Γαλλία), οι μαρξιστές στις Η.Π.Α. προσπαθούν (μαζί με άλλες απόψεις που έρχονται σε αντίθεση με τις κυρίαρχες) να κατοχυρώσουν το δικαίωμα να ακούγεται η φωνή τους. Πιο απλά, κύριος στόχος τους είναι να ξεφύγουν από την πολιτική περιθωριοποίηση.

Η περιορισμένη διάδοση του μαρξισμού σε κύκλους διανοουμένων και σε μικρές πολιτικές ομάδες, απόρροια της ιδεολογικής, πολιτικής και οργανωτικής ήττας των δυνάμεων του εργατικού κινήματος, του φεμινισμού και του κινήματος των μαύρων κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, αποτελούν πραγματικότητες οι οποίες είναι δύσκολο να αντιστραφούν, ακόμη και σε περιόδους ανάκαμψης των κοινωνικών αγώνων. Έτσι, πολλοί διανοούμενοι που προσεγγίζουν το μαρξισμό στις Η.Π.Α. εκτιμούν ότι αποτελεί ζωτική ανάγκη ο διάλογος με θεωρήσεις που σε πολλές περιπτώσεις κινούνται, καταρχήν τουλάχιστον, αντιθετικά με την αστική ιδεολογία και επιστήμη.

Αυτή η θεωρητική πρακτική καταλήγει σε αδιέξοδο, όταν επιλέγει ως προνομιακούς συνομιλητές θεωρήσεις οι οποίες κατανούν και αντιμετωπίζουν το μαρξισμό ως κατάλοιπο του διαφωτιστικού-εξουσιαστικού/ανδροκρατικού λόγου, ως μία ακόμη «μεγάλη αφήγηση» που πρέπει να ξεπερασθεί. Αντίθετα, είναι γόνιμη όταν συνομιλεί με κριτικές αντιλήψεις οι οποίες στοχεύουν στη διαμόρφωση ενός ανανεωμένου

θεωρητικού σώματος μέσα από μια διαδικασία κριτικής πλευρών της θεωρητικής παράδοσης του μαρξισμού, βασισμένη σε συγκεκριμένες αναλύσεις της σύγχρονης πραγματικότητας (ακόμα κι όταν οι αντιλήψεις αυτές επηρεάζονται από τη φιλολογία του μεταμοντέρνου).

Η μαρξιστική θεωρία αναπτύσσεται στις Η.Π.Α. μέσω ρήξεων και διαλόγου, των οποίων τα όρια πολλές φορές είναι δυσδιάκριτα. Αποφασιστική για το χαρακτήρα, το ύφος και το περιεχόμενο της αμερικανικής μαρξιστικής σκέψης είναι η δυνατότητα των μαρξιστών να επανεκτιμήσουν και να αξιοποιήσουν στο φώς της σημερινής κοινωνικής πραγματικότητας τη θεωρητική τους παράδοση, ανοίγοντας το δρόμο για μια δημιουργική διαδικασία αλληλοτροφοδότησης της θεωρίας με την πράξη των κινήματων και των κοινωνικοπολιτικών αγώνων, επαναπροσδιορίζοντας τις προϋποθέσεις του διαλόγου.

Η συστηματική μελέτη της πρόσφατης θεωρητικής εμπειρίας που συνέβαλε στην ανάκαμψη του μαρξισμού στις Η.Π.Α. είναι ένα ιδιαίτερα γόνιμο πεδίο έρευνας και συζήτησης στην Ευρώπη. Μ' αυτή την έννοια είναι αδικαιολόγητη κάθε υπεροψία έναντι στον «αμερικανικό» μαρξισμό. Αντίθετα, είναι επιβεβλημένη η μέγιστη δυνατή θεωρητική και πρακτική υποστήριξη, αναπόσπαστο μέρος της οποίας αποτελεί και η συγκροτημένη κριτική αποτίμηση, προς την κατεύθυνση μιας συνειδητής ταξικής διεθνιστικής προσπάθειας για το ξεπέρασμα των προκαταλήψεων που παράγει ο ανταγωνισμός των κυρίαρχων αστικών δυνάμεων σε παγκόσμια κλίμακα. Ο μαρξισμός, ως κατεξοχήν μάχιμη, κριτική και πολυφωνική θεωρία, έχει ανάγκη από την «απαισιοδοξία της γνώσης και την αισιοδοξία της βούλησης».

Σημειώσεις

1. Τόσο το περιοδικό *Rethinking Marxism. A journal of economics, culture, and society*, όσο και το τρίτο Διεθνές Συνέδριο που οργάνωσε με τίτλο «Politics and Languages of Contemporary Marxism», εντάσσονται στις δραστηριότητες της Ένωσης για την Οικονομική και Κοινωνική Ανάλυση (Association for Economic and Social Analysis - AESA).

2. Βλ. Ευτύχης Μπιτσάκης: «Φαντάσματα του Μαζέ», *Ουτοπία*, τ. 18/1995, σσ. 187-192.

3. Βλ. Antonio Gramsci, *Further Selections from*

The Prison Notebooks, edited and translated by Derek Boothman, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1995, σε συμπλήρωση της έκδοσης των Quintin Hoare και Geoffrey Nowell Smith (1971), αλλά και την έκδοση των *Τετραδίων* του Γκράμσι, Antonio Gramsci, *Prison Notebooks*, Vol. I & II, edited and translated by Joseph A. Buttigieg, Columbia University Press, New York, 1996, όπως επίσης, Antonio Gramsci, *Letters from Prison*, edited by Frank Rosengarten, translated by Raymond Rosenthal, Columbia University Press, New York, 1996.

Ευτύχης Μπιτσάκης Η «Ενωμένη» Ευρώπη του Μάαστριχτ

Στο προηγούμενο τεύχος της *ουτοπίας* και από την ίδια στήλη είχα διατυπώσει μια άποψη για τις συνέπειες της προσπάθειας να προσαρμοστεί η οικονομία της χώρας μας στις απαιτήσεις του Μάαστριχτ και ειδικά του Προγράμματος Σύγκλισης. Μερικές γενικότερες, συμπληρωματικές παρατηρήσεις δε θα ήταν, ίσως, χωρίς ενδιαφέρον.

Επίσημα, στην Ευρώπη υπάρχουν σήμερα περίπου 20 εκατομμύρια άνεργοι. Η αβεβαιότητα, η προσωρινότητα, η περιθωριοποίηση απλώνονται σε όλο και μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού. Είναι, λοιπόν, φυσικό να θέσει κανείς το εξής απλό ερώτημα: Η σημερινή Ευρώπη παράγει αρκετά γεωργικά και βιομηχανικά προϊόντα, ώστε να μπορεί να εξασφαλίσει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης στο σύνολο του πληθυσμού της; Η απάντηση είναι γνωστή: Η Ευρώπη έχει πλεονάσματα γεωργικών

αλλά και βιομηχανικών προϊόντων. Ως προς τα πρώτα, προσπαθεί, ακόμα και με την επιβολή προστίμων, να μειώσει την παραγωγή. Ως προς τα δεύτερα, αγωνίζεται να κατακτήσει αγορές σε βάρος των αδελφών-εχθρών: των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας.

«Φτώχεια μέσα στον πλούτο»! Πώς εξηγείται η αντίφαση; Και αυτή η απάντηση είναι γνωστή: Σκοπός της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής είναι η άντληση υπαράξιας από την εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης. Ο εγγενώς ανταγωνιστικός χαρακτήρας της εμπορευματικής-κεφαλαιοκρατικής παραγωγής συνεπάγεται τη συσσώρευση κεφαλαίου και εμπορευμάτων που δεν μπορούν να αξιοποιηθούν, την κυριαρχία του χρηματιστικού-παρασιτικού κεφαλαίου, την κρίση, την περιοδική καταστροφή κεφαλαίων και εργατικής δύναμης. Η παρούσα κρίση υπερσυσσώρευσης απεικονίζει με τον πιο δραματικό τρόπο την αλήθεια της ρή-